

Légy civil!

„Nem idomultam
Nem azonosultam
Ahova nem hívtak
Oda nem tolakodtam”
(Nagy Gáspár)

Madách Imre *Az ember tragédiájának* falanszter jelenetében hangzik el: „most már egész föld e széles haza”. Minden ember egyenlő, és számmá válik, írta Madách több mint száz éve. Mi történik ma? Nem élünk már benne a falanszterben? Az emberségünk egyediségét a civil lét hordozhatja magában. A civilség a rendszerváltás néhány évében – 1988–92 között – esélyt kapott arra, hogy megértesse magát a társadalomban. Az esély elszállt, és a mai napig nincs kibeszélve a civilség. Ami ma itt történik az sumákolás, félrebeszélés a demokráciának a köntösében.

Mi a civil? Fizetett alkalmazottakkal dolgozó szervezet civil például? Állami támogatással (és csak azzal) működő szervezetek civilek? A civileknek van munkaidejük? A civileknek van munkaidő-beosztásuk? Ki a civil? Lehet a civileket bármire kényszeríteni akarataik ellenére? Mitől független a civil? Lehet megvásárolni a civileket, és cserébe ők azt szolgáltatnak, amit kérnek tőlük?

Projektekben élünk. A kulturális szférában kiváló emberek mentek tönkre a projektekben, akiket ismertem, és ma is ismerek olyanokat, akikben látom, hogy felemészti kiváló emberségüket és szakmaiságukat a projekt. Mielőtt valaki azt mondaná, hogy projektellenes vagyok, leszögezem, hogy nem. Csak rossz irányba mennek a trendek. Kiváló projektek vannak, és mégis rossz dolgok történnek. A projektekben egyre inkább csak könnyen szerezhető pénzt látnak, és nem egy cél elérésére irányuló eszközt. Tudnunk kell nemet mondani a számtalan kínálókozó lehetőségre, ha az a veszély, hogy a pénz oltárán értékek áldozódnak fel. Ha a projektben dolgozó legkisebb láncszem nem érzi, hogy minden cselekedete a nagy egésznek is része, és ahhoz kell ő is, akkor baj van. Civil mentalitás nélkül ez nem megy, önmagában a szakmai profizmus kevés egy közösségi projektben.

„...mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes

GERGYE REZSŐ (1957) népművelő, a Nagy Gáspár Alapítvány Kuratóriumi tagja, a Vasvári Játékszín rendezője.

rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni – szubszidiálni – köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat” – mondta XI. Pius 1931-ben. „Oly kormányzat (önkormányzat, faluvezetés, közösségi ember) kellene, melyet a közvélemény szóhoz juttatásában nem is annyira a szabadság biztosítása, mint inkább egy bizonyos csendes és figyelő légkör jellemezne, amiben még a gyöngé és ügyetlen kiáltás is hallhatóvá válna... S intézményeiben olyan emberek jutnának szerephez, akik vágnak arra, hogy meghallják és meg is értsék e kiáltásokat” – írta Simon Weil (Pilinszky János fordítása). Ma már nem elég, hogy azt szajkózzuk, hogy a világhálóval meg van mindenki számára a nyilvánosság lehetősége. Az elmúlt emberöltőnyi idő padlóra küldte a magyar társadalom amúgy sem pozitív kezdeményező-készségét, és már nem elég teret adni, immár – Simon Weillel szólva – „a gyöngé és ügyetlen kiáltás” felfedezése szükséges a közélet képviselői részéről.

Pozitív diszkrimináció szükséges az elesettebb emberek iránt, olyan mély látásmóddal és beleérző képességgel a bármely szinten hatalommal bírók részéről, amely észreveszi a félénken megszólalni akaró emberben a kételkedést, és bátorítja, hogy kérdezzen, szólaljon meg, és bírálja a hatalmat. Képes erre a hatalom? Évezredek óta voltak a sámánok, varázslók, tűz körül táncoló emberek, barlang falára rajzolók, művészek, falusi tanítók, népművelők, közösségi emberek, és a jövőben is kellenek ilyenek, hacsak a projektek be nem darálnak bennünket, és a madáchi falanszterben számok leszünk, ahol mindenki egyformává válik, és ugyanolyan szendvicset eszik az uráli bányában és a brazil őserdőben egyaránt. Hogy ne ilyen, hanem emberibb legyen a világ, és legyen esélyünk közösségben élni – rajtunk múlik. A világ minden szférában és az élet minden területén a száraz racionalitás irányába tereli a hétköznapiakat. De az ember több mint szám! Misztikum és szenvedély is az ember. Legyünk racionalisak, de a szenvedély maradjon meg bennünk az élet egésze iránt! Vannak dolgok, amelyek megszámlálhatók, de nem számítanak, és vannak dolgok, amelyek nem számlálhatók meg, de számítanak. Az a dolgunk, hogy azt tegyük, ami számít! Civilként szenvedélyes racionalitással. Illyés Gyula sarkcsillagragyogású *Bartók* című versét mondjuk el másoknak is. „»Hangzavart«! Azt! Ha nekik az, / ami nekünk vigasz, / hogy van, van lelke még / a »nép«-nek, él a »nép« / s hangot ad!”

Századunk harmadik évtizedétől a közvéleményben (a népben?, nemzetben?) nagyon erőteljesen a szürke, semmitmondó, kockázatmentes megnyilvánulások kaptak teret. Ne legyen véleményed! Ne legyen arcod! Ez a cél. Régi, több ezer évvel ezelőtti ősi törvényeink arra kötelezték elődeinket, hogy mindenkinek részt kell vennie a közügyekben. Ma minden az ellenkezőjére ösztökél minket. Amennyiben pedig valóban szeretnél beleszólni a dolgokba, akkor megmondják, hogy mit kell mondanod. Tömegember legyél! Szajkózd azt, amit várnak tőled. A társadalom minden szintjén azon egyének és csoportok előtt van korlátlan érvényesülési lehetőség, akik folyamatosan színt váltanak, és

odadörgölőznek a mindenkori „Nagy Fazékokat Birtoklókhoz”. Így van ez több ezer éve, nincs ebben semmi különös. Hamvas Béla ezt egyenesebben fogalmazza meg: „A demokrácia azt jelenti, hogy minél több pénze van valakinek, annál szemtelenebb.” A kilencvenes évek elején azt hittük, hogy ezen sikerül változtatni. Higgyük ma is ezt! Tegyük is érte! Most is ezért írom e sorokat, annak ellenére, hogy osztom a következő sorokat Papp Endre közelmúltban megjelent könyvéből, az *Egy mizantróp aggályai*ból: „Ha a műveltség, a saját múlt ismeretének tekintélye elveszett, ha módosult a normatíva a közösségi összetartozás felfogásában. A tudás, az erkölcs és ízlés respektusának elvesztése végzetes esetben a kulturális nemzettudat eltűnésével járhat. Szembesülni kell az emberi méltóság és nagyság sérülésével, s már-már lehetetlenségével. A tömegelv relativitása rövid időre bármit értékke emelhet, ezáltal kiüresíti a minőség értelmét. Ha nincsenek felemelő példák, ha minden viselkedési minta a tömeg önzéséhez van kalibrálva, akkor bekövetkezik az erkölcsi nihilizmus állapota. Az emberekben él még a moralitás emlékezete, ám a hasznosság szempontja mindezt felülírja. A lelkifurdalás legyőzhető.” A ma embere mindennek-előtt és fokozódó tempóban helyezi előtérbe az ÉN-t. El sem tudja képzelni, hogy az ne nagybetűvel legyen írva. ÉN-ÉN-én (juj, kis betű lett) – ÉN... Dolgozhat munkahelyen, vállalt közösségben vagy családban a szóhasználat beszűkül az ÉN-re és feleli a mi meghatározást. Minden pozitív információ közlése esetében az ÉN a közösségi eredményeket úgy adja tovább, hogy az az ÖVÉ. ÉN ezt megoldottam! ÉN el tudtam intézni! ÉN megcsináltam! ÉN-ÉN... Miközben egy közösségben (bocsánat nem közösség, csak csoport, ha ezt eltűri a tagjának) együtt készítik, teszik a dolgokat. A metakommunikáció és a szavak (telefon, email, egyéb) az EGÓ-t hangsúlyozzák. Véleményem szerint látható az út vége. Az egyének belezuhannak az ÉN-ek fortyogó katlanába. Mindenki egyedül lesz nagyon sikeres, kitűnő, első osztályú. Mire megy vele? Örülni a másik ÉN nem fog, mert az a maga ÉN-jét építi, tehát a közösségben is a másik öröme helyett csak az irigység vastagszik. Mikor több ember együtt (család, baráti társaság, egyesület, csoport, sportolók, bélyeggyűjtők, felmérést készítő, ifjúságsegítő, időseket segítő, cigánymentorok, képzők, tutorok..., tovább és tovább...) alkot (dolgozik, agyal, tervez, készít, csinál..., és tovább...) valamit, akkor ott én el-képzelhetetlennek tartom, hogy akkorát hibázzon valaki, hogy azt mondja a jól végzett dologra (bármilyen részére): ÉN, és nem azt, hogy mi. Naponta elkövetjük és egyre gyorsuló tempóban, egyre többször ezt a hibát. Olyan gyakran, hogy már nem is érzékeljük a több mint hibát. A vérünkke válik. Eltűnik a mi. Amikor az országom vezetőjét szidják Európában, akkor nem őt szidják egyénként, hanem minket. Amikor a város vezetőit és képviselőit a városon kívüliek szidnak, az elsősorban nekünk szól. Nekem az fáj. Természetesen alaphoz arról beszélek, hogy szemtől szemben vagyunk. Amikor a focicsapat kapusát szidják a gól miatt, az az egész csapatnak szól. És ha egyértelműen hibás is volt a kapus (beszedte a potyát), akkor is a többi csapattag teljes szívvel részesülni akarjon a kudarcból. A siker és az öröm nem lesz kisebb, ha minél többen részesülnek

abban, de a rosszból, a kudarcból való részt vállalással segítem az egyént, aki engem fog holnap segíteni. Mert az ÉN-ek végösszege a MI. A közösség elsőbbsége nem kell, hogy elnyomja az egyént. (Persze hogy volt erre sok példa a világtörténelemben, ma is van.) A közösség maximálisan engedi az egyén szellemi, lelki, kreatív kibontakozását, sőt még segíti is ebben, de nem nyomulhat a közösség vállán az ÉN a felhőkarcolókra. Azt látom magam körül kisebb és nagyobb körben, hogy embereknek lételeme és elsődleges célja a nyomulás. Legázolva minden értéket, semmibe véve a megbeszélte és közösen elfogadott írott vagy íratlan normákat a saját érvényesülése a legfontosabb. Álljunk meg! Másszunk fel a fára vagy a templomtoronyba, és a földön hagyott ÉN-re – ami a miénk –, nézzünk le abból a távolságból, hogy lássuk a nyüzsgő százalmas magunkat. Aki félrelöki a tegnapi és mai barátot, aki rátapos a gyengébbre, és behódol az erősnek. Ne legyen így! Nem igaz, hogy csak a gazdag tudja bántani a szegényt, és fordítva nem. Nem igaz, hogy csak az edző és a rendező a zsarnok, lehet ez fordítva is. Nem igaz, hogy csak vezető bántja a beosztottat, és fordítva nem. Nem posztok és társadalmi hierarchia által meghatározott az, hogy ki nyomul, és ki nem. Nem gondoltam konkrétan senkire, de ha valaki ráismer magára (ne másra ismerjen rá, akkor inkább feledje ezt az egészet), akkor jó úton van az ÉN és a mi között, hogy ne csak ego maradjon. Legyünk MI!

Amikor 1989 karácsonyán a különféle intézmények és magánszemélyek és embrió-pártalakulatok euforikusan együtt álltak ki a romániai események mellett, együtt dobbant a városok, az ország, Európa, benne a Kárpát-medence szíve – szép pillanat volt. Köszönet érte a Mindenhatónak! Aztán a pillanat elmúlt, és a hatalom új birtokosai egyből letagadták azok segítségét, akik oda-juttatták őket. Tanulság: munkád, becsületed, tisztességed, emberséged a mindenkorai hatalom birtokosához való elkötelezettséged tükrében vehető figyelembe. Nem úgy történik a gyakorlatban, ahogy azt Sánta Ferenc nagyon helyesen megfogalmazza: „Tehát a demokráciával élő közösség mindenekelőtt arra törekszik, hogy tisztességes és munkájához értő embert válasszon meg, és minden más szempont csak ezután következik.” Munkádat mindenekelőtt a vazallusi elkötelezettséged szempontjából értékelik. Simulj bele a Nagy Semmitmondó és Semmittevő Átlagba, akkor lehet esélyed, egyébként elsodornak és lekaszálnak.

Arisztotelész írja Hérodotosz nyomán: „Periandrosz a hozzá küldött követnek kért tanács ügyében semmit sem szólt, hanem a kimagasló kalászfeket leverdesve a vetés szintjét kiegyenlítette. Ebből aztán, 'bár a követ nem értette meg a történetek okát, de mégis megjelentette az eseményt, kitalálta Thraszbulosz, hogy a jelentékeny embereket meg kell semmisíteni', Hamvas Béla állapította meg: „Abban az általános viselkedésben, hogy a rátermett embert nemcsak mellőzik, hanem üldözik, következetesség is van.” Csoóri Sándor írta: „a demokrácia sok helyen: jóváhagyott rablás”, de azt is hozzátette: „Egy nemzet boldogsága inkább függ az emberek jellemétől, mint a kormányzás formájától.” Akinek arca, gerince van, és saját meggyőződését vállalja, az kényelmetlen

a hatalomnak, így aztán inkább a szürke arcúakat, a kocsonyagondolatúakat, a gumigerincűeket édesgeti magához. Nem jó ez így. Az igazságnak nem jó.

Legyen arcod! Legyen tekinteted! Nézz a másik ember szemébe! Járj egyenesen! Tessék élni a nyilvánosság eszközével az igazság megismeréséhez! Nemcsak ahhoz van jogod, hogy szabadon véleményt formálj, hanem ahhoz is, hogy tudd, az általad választott vezetőid miként végzik a munkájukat, milyen döntéseket hoznak. Az egyénnek joga: „közérdekű adatokat megismerje és terjessze” (Alkotmány, 61. §). Jogod van azt is tudni, ami a nyilvánosság csatornáin nem jelenik meg. Mi hogyan jelenik meg, vagy megjelenik-e minden? Az igazat írják, mondják, teszik, vagy csak a valót? Rákérdezel? Akkor kapsz nyilvánosságot, teret és mások által ajnározást, ha elkötelezettje vagy a nyilvánosságot kézben tartóknak. Amennyiben „csak” ötleted és tenni akarásod van a közösség érdekében, az nem elég. Legyél embere a mindenkori előjárónak, és építsd az imázst, ezt várják tőled. Az igazodási pont nem az örök értékekben, igazságokban (van ilyen ma?), hanem a társadalmi (Caf)RANG szerinti hatalmi státusokban van, azokhoz igazodik a többség. Az az érték a szemében, amit a magasabb státusban és több poszttal bíró „gazda” annak tart. Nem írok példát, mert a Tisztelt Olvasó a saját környezetében ezt megtalálja, ha pedig nem, akkor ott más a helyzet.

„A modern demokrácia: egymással versengő politikai érdekszövetségek közös megegyezése (összeesküvése) avégett, hogy csakis közülük választhassunk dominánst. A szabadoknak nevezett mai »pluralisztikus« társadalmakban a szabadság éppen csak annyit jelent, hogy egyetlen szavazat erejéig tényleg kifejezhetjük opciónkat: melyik hatalmi maffia uralkodjék ezentúl rajtunk. És ezenkívül, persze, még ugrálhatunk is, szájalhatunk is – noha egészen hasztalanul. A parlamentáris demokrácia, amíg demokrácia, addig még nem nyílt diktatúra – ez bizonyos. Hanem kivételesen képmutató hatalmi rendszer, amely a maga bonyodalmasan leplezett hierarchiáját »közjónak«, »szabadságnak«, sőt »egyenlőségnek« nevezi el. Pontosan azok uralmát nevezi »népuralomnak«, akik uralkodnak a »népen«! Ne hazudozzanak, ne ködösítsenek olyan tolokodóan ezekkel a demokratikus fikciókkal (népfelséggel, hatalommegosztással, egyenlőséggel, jogállamisággal), tisztelt demokrata jogászok, mert igen sok ember becsapható, de azért mégsem éppen mindenki tökkelütött. És ne büntessenek túlságosan az ingerültségemért, kérem, hiszen láthatják: nem vagyok riválisuk; a józan eszemen kívül soha semmilyen hatalmam nem volt és nem lesz. De azért, ugye, még szájalhatok?! Kimondhatom, amit igaznak vélek? Szabad?” (Székely János).

Legyél civil, így szabad és boldog leszel, még akkor is, ha ennek ára van, hisz valószínűleg szegény maradsz, de ennyit megér a civilség.